

“यजेत वाग्यमेधेन खर्जिता गोसवेन वा ।
अभिनिह्विञ्चिज्ज्ञां वा चितृतामिष्टतापि व ॥”)
गोसप्राशः, पुं. (गोस एव प्राशः प्राशतुल्यः इति
गोवलीवद्वायेन सिद्धः ।) वोलः । इत्यमर-
टीकायां रायमुकुटः ॥
गोसहस्री, स्त्री, (गवां सहस्रं तद्दानफलं विद्यते
यत्र । अर्घ्यं आदिवाद्यं गौरादिवात् डीष् ।)
मङ्गलवारयुक्तामावास्या । तत्र गङ्गास्नाने
सहस्रगोदानफलम् । यथा, आसः ।
“अमावास्यां भवेद्द्वारो यदि भूमिसुतस्य च ।
गोसहस्रफलं दद्यात् स्नानमात्रेण जाह्नवी ॥”
इति तिथ्यादितत्त्वम् ॥ * ॥
गोमवारयुक्तामावास्या । तत्र अरुणोदयकाल-
मारभ्य स्नानकालपर्यन्तं मौनीभूत्वा स्नानात्
गोसहस्रदानफलम् । यथा आसः ।
“मिनीवाली कुहूर्वापि यदि गोमदिने भवेत् ।
गोसहस्रफलं दद्यात् स्नानं यस्मै निना कृतम् ॥”
इति च तिथ्यादितत्त्वम् ॥
गोस्तनः, पुं. (गोः स्तन इव गुच्छो यस्य ।) हार-
मेदः । इत्यमरः । २ । ६ । १०५ । स तु चतु-
येष्टिकः । चतुस्त्रिंशद्वयेष्टिक इति केचित् ।
इति भरतः ॥ (गवां स्तनः ।) गवां कुचञ्च ॥
(यथा, सुश्रुते उत्तरतन्त्रे १ श्रे अध्याये ।
“सुवृत्तं गोस्तनाकारं सर्वभूतगुणोद्भवम् ॥”)
गोस्तना, स्त्री, (गोः स्तन इव फलमस्याः । डीष्-
भावपक्षे टाप् ।) गोस्तनी । इत्यमरटीका ॥
गोस्तनी, स्त्री, (गोः स्तन इव फलमस्याः ।
“स्नाङ्गाक्षोपसर्जनादसंयोगोपधात् ।” ४ । १ ।
५४ । इति डीष् ।) दाक्षा । इत्यमरः । २ ।
४ । १०७ । कपिलदाक्षा । इति राजनिर्घण्टः ॥
(यथास्याः पर्यायाः ।
“दाक्षा स्वादुफला प्रोक्ता तथा मधुरसापि च ।
वह्नीना हारहृरा च गोस्तनी चापि कीर्तिता ॥”
अथा स्याद् गोस्तनी दाक्षा गुर्वी च कफपि-
तनुत् ॥
गोस्तनी मुनका इति ।” इति भावप्रकाशस्य
पूर्वखण्डे प्रथमे भागे । गोः स्तना इव स्तना
यस्याः । कुमारादुच्चारिणी मातृगणानामन्य-
तमा । यथा, महाभारते । ६ । ४६ । ३ ।
“प्रभावतरे विशालाक्षी पलिता गोस्तनी तथा ॥”
गोनसीति पाठोऽपि वर्तते ॥)
गोस्थानं, स्त्री, (गवां स्थानम् ।) गोष्ठम् । इति
शब्दरत्नावली ॥ (यथा, हरिवंशे । ६० । २७ ।
“सर्गजह्वारगोवाटं मध्ये गोस्थानसङ्कुलम् ॥”)
गोस्थानकं, स्त्री, (गोस्थान + स्वार्थे कन् ।)
गोष्ठम् । इत्यमरः । २ । १ । १३ ॥
गोस्वामी, [नृ] चि, (गवां स्वामी ।) गोपतिः ।
इति हलायुधः ॥ (यथा, मनुः । ८ । २३१ ।
“गोपः क्षीरभृतो यस्तु स दुग्धादुत्पत्तो वराम् ।
गोस्वाम्यनुमते भव्यः सा स्यात् पालेभ्यते
भतिः ॥”)
अग्नेस्य भुवो वा प्रभुः । (यद्वा, गवां इन्दि-

याणां स्वामी । जितेन्द्रियतया एव तथात्वम् ।)
यथा । “श्रीसनातनगोस्वामी प्रिया श्रीरति-
मञ्जरी ।” इत्यनन्तर्हिता ॥
गोहत्या, स्त्री, (गवां हत्या हननम् ।) गोवधः ।
तत्प्रायश्चित्तादि प्रायश्चित्तशब्दे द्रष्टव्यम् ॥ * ॥
पारिभाषिकगोहत्या यथा,—
सावित्र्यावाच ।
“विप्रहत्याश्च गोहत्यां किंविधामातिदेष्टुमीह ।
का वा नृणांमगम्या वा को वा सन्धाविहीनकः ॥
एतेषां लक्षणं सर्वं वद वेदविदां वर ! ॥
यम उवाच ।
गामाहारं प्रकुञ्चन्तं पिबन्तं यो निवारयेत् ।
याति गोविप्रयोर्मध्ये गोहत्याश्च लभेत् सः ॥
दण्डेर्गान्ताडयन् सृष्टो यो विप्रो वृषवाहकः ।
दिने दिने गवां हत्यां लभते नात्र संशयः ॥
ददाति गोभ्य उच्छिष्टं भोजयेद्दृष्टवाहकम् ।
भोजयेद्दृष्टवाहकं स गोहत्यां लभेद् ध्रुवम् ॥
वृषलीपतिं याजयेद् यो मुहूर्तेभ्यस्तस्य यो नरः ।
गोहत्याशक्तं सोऽपि लभते नात्र संशयः ॥
पादं ददाति वज्रौ यो गाश्च पादेन ताडयेत् ।
गृहं विशेषधीतादृष्टिः स्नात्वा गोवधभालमेत् ॥
यो मुहूर्तेभ्यस्तस्य पादेन श्रेते स्निग्धाद्विरेव च ।
सूर्योदये च द्विर्भोजी स गोहत्यां लभेद् ध्रुवम् ॥
अवीरान्नश्च यो मुहूर्ते योनिजीवी च ब्राह्मणः ।
यस्त्रिसन्धाविहीनश्च स गोहत्यां लभेद् ध्रुवम् ॥
पितृं च पर्यकाले च तिथिकाले च देवताः ।
न संवतेतिथिं यो हि स गोहत्यां लभेद् ध्रुवम् ॥
स्वभर्त्रि च कुर्यात् वा भेदबुद्धिं करोति या ।
कटका ताडयेत् कान्तं सा गोहत्यां लभेद् ध्रुवम् ॥
गोमार्गं खननं कृत्वा ददाति शस्यमेव च ।
तडागे च तदूर्ध्वं वा स गोहत्यां लभेद् ध्रुवम् ॥
प्रायश्चित्तं गोवधस्य यः करोति यतिक्रमम् ।
अर्थलोभादयान्नात् स गोहत्यां लभेद् ध्रुवम् ॥
राजके देवके यन्नात् गोस्वामी गां न पालयेत् ।
दुःखं ददाति यो सृष्टो गोहत्यां लभते ध्रुवम् ॥
प्राणिनं लङ्घयेद्यो हि देवार्चामननं जलम् ।
नैवेद्यं पुण्यमन्नश्च स गोहत्यां लभेद् ध्रुवम् ॥
शस्त्रास्तीति वादी यो मिथ्यावादी प्रतारकः ।
देवहेषी गुरुहेषी स गोहत्यां लभेद् ध्रुवम् ॥
देवताप्रतिमां दृष्ट्वा गुरुं वा ब्राह्मणं प्रति ।
न सम्मानयेत् यो हि स गोहत्यां लभेद् ध्रुवम् ॥
न ददात्याश्रयं कोपात् प्रणताय च यो द्विजः ।
विदार्थिने च विद्याश्च स गोहत्यां लभेद् ध्रुवम् ॥”
इति ब्रह्मवैवर्ते प्रकृतखण्डे २७ अध्यायः ॥
गोहन्त्रं, स्त्री, (हृद् विहायामे + क्तः ।) हन्त्रम् ।
गोहन्त्रं विष्टा ।) गोमयम् । इति रत्नमाला ॥
गोहरीतकी, स्त्री, (गवां हरीतकीव हितकारि-
त्वात् ।) विस्ववृक्षः । इति शब्दरत्नावली ॥
गोहालिया, स्त्री, लताविशेषः । गोयालिया इति
भाषा । यथा, गारुडे । १६० अध्याये ।
“पोतं गोहालियाखलं तिलदध्याज्यसंयुतम् ।
निवह्मन्त्रं कथितं प्रवर्षयति शङ्कर ! ॥”

गोहितः, पुं. (गोषु हितः ।) घोबलता । विस्वः ।
इति शब्दचन्द्रिका ॥ गवां हितकारके चि ॥
(गोभूमिर्भारवातरणे स्वेष्टया शरीरग्रहणं
कुर्वन् गोहितः, यद्वा गवां रक्षार्थं गोवर्धनं
धृतवानिति गोहितः । विष्णुः । यथा, महा-
भारते । १३ । १४६ । ७६ ।
“गोहितो गोपतिर्गोप्रा वृषभाख्यो वृषप्रियः ॥”)
गोहिरं, स्त्री, (गुह + बाहुलकादिरच् ।) पाद-
मूलम् । इति हेमचन्द्रः । ३ । २८० ॥
गोह्यं, चि, (गुह्यञ्च संवरणे + “प्रसिद्धिगुह्यभ्यो
वा ।” इति काशिकोक्तेः क्वभावपक्षे गत्यत् ।)
गुह्यम् । गोपनीयम् । इति पाणिनिशब्द-
रत्नम् ॥
गौः, [गो] पुं स्त्री, (गच्छतीति । गम् +
“गमेर्ङोः ।” उणा । २ । ६७ । इति ङोः । यद्वा,
गच्छत्यनेनेति वरणे ङोः । वृषस्य यानसाधन-
त्वात् स्त्रीगया दानेन स्वर्गगमनसाधनत्वाच्च
उभयोरपि दानेन स्वर्गगमनत्वाद्वा तथात्वम् ।
वस्तुतस्त्यं रूप एव शब्दः । यदुक्तम् ।
“रूपा गवादयः प्रोक्ता योगिकाः पाचकादयः ।
योगरूपाश्च विज्ञेयाः पञ्चानां मनोविभिः ॥”)
खनामख्यातपशुः । गरु इति भाषा । पुंगोः
पर्यायः अनङ्गान् इति पदे द्रष्टव्यः ॥ स्त्रीगोः
पर्यायः । माहेषी २ सौरमेधी ३ उक्ता ४
माता ५ शृङ्गिणी ६ अर्जुनी ७ अग्रा ८
रोहिणी ९ । इत्यमरः । माहेषी १० इत्यादि ११
धेनुः १२ अग्रा १३ दोम्भी १४ भद्रा १५ भूरि-
मही १६ अनङ्गुली १७ कल्याणी १८ पावनी १९
गौरी २० सुरभिः २१ महा २२ नलि-
नाचिः २३ सुरभी २४ अनङ्गुली २५ द्विडा २६
अधमा २७ । इति शब्दरत्नावली ॥ बहुला २८
मही २९ सरस्वती ३० । इति जटाधरः ॥
उक्षिया ३१ अही ३२ अदितिः ३३ इला ३४
जगती ३५ शर्करा ३६ । इति वेदनिघण्टौ
२ अध्यायः ॥ * ॥ (गवां लक्षणादिकं यथा,
वृहत्संहितायां ६१ अध्याये ।
“पराशरः प्राह वृहद्रथाय
गोलक्षणं यत् क्रियते ततोऽयम् ।
मया समासः शुभलक्षणास्ताः
संज्ञास्तथाप्यागमतोऽभिधास्ये ॥
साक्षादिलक्षणास्तौ सप्रकनयनाश्च न शुभदा
गावः ।
प्रचलक्षिपितविषाणाः करटाः खरसङ्घवर्णाः ॥
दशसप्तचतुर्दन्धः प्रलम्बमुक्कानना विनतपृष्ठाः ।
ह्रस्वस्थूलग्रीवा यवमध्या दारितखुराश्च ॥
अवातिदीर्घजिह्वागुल्फैरतितनुभिरतिवृह-
द्भिर्वा ।
अतिककुदाः कृष्टदेहा नेत्रा हीनाधिकाश्च ॥
वृषभोऽप्येवं स्थूलातिलस्ववर्णः शिराततक्रोडः ।
स्थूलशिराचितगुल्फस्त्रिस्थानं मेहते यश्च ॥
मार्जाराश्चः कपिलः करटो वा न शुभदो
द्विजस्येष्टः ।